

Małgorzata Świąćicka

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Potoczny obraz zazdrości

Uczucie¹ zazdrości wraz ze swą złożonością kulturową, psychologiczną, społeczną czy etyczną stanowi przedmiot interdyscyplinarnych dociekań. Naukowy obraz tego pojęcia przez pryzmat ujęć definicyjnych, klasyfikacji, wartościowania itp. proponują takie chociażby dziedziny badawcze, jak: psychologia i socjologia [zob. np. Albisetti, 2000; Lew-Starowicz, Pikulski, 1990; Zaleski 1998], filozofia [Gadacz, 1996] czy teologia [zob. np. Łucarz, 2004]. Uczucie właściwe tak światu ludzi, jak i zwierząt [zob. Kozłowski, 1998: 10-11] to także częsty, różnorodnie modelowany motyw najwybitniejszych dzieł literatury polskiej i obcej² oraz znakomitych dzieł sztuki. Naukowe czy literackie profile uczucia w określonym zakresie osadzone są na jego obrazie utrwalonym w danych systemu języka, w definicjach leksykograficznych, polu derywacyjnym, relacjach semantycznych, w kanonicznym repertuarze frazeologizmów i aforyzmów. W dotychczasowych badaniach językoznawczych znaleźć można kilka prób eksplikacji semantycznej pojęcia zazdrość [zob. np. Apresjan, 1980: 142; Grochowski, 1990; Wierzbicka, 1971: 268]. Nie wdając się w tym miejscu w szczegóły semantycznych rozstrzygnięć, za M. Grochowskim [1990: 44-46] można m.in. stwierdzić, że zazdrość implikuje wolę posiadania czegoś; osoba zazdrości, gdy chce mieć to, co ma ktoś inny, sądząc, że temu komuś jest dobrze – jego stan postrzega jako korzystny, sama natomiast z powodu braku czegoś czuje, że jest jej źle. I. Nowakowska-Kempna [1995: 122] dowodzi, że leksemy z niektórych grup, m.in. podziwu, pogardy, strachu

¹ A. Wierzbicka [1971: 30] definiuje je następująco: „Uczucie to jest coś, co się czuje, a nie coś, co się przeżywa w słowach. W słowach można zapisać myśli – nie można w słowach zapisać uczuć”. Pajdzińska [1990: 87] ujmuje rzecz w sposób następujący: „Ciagle próbujemy wyrazić niewyraźalne”, a Data [2000: 246] dodaje: „(...) ciągle próbujemy opisać nieopisywalne”.

² Warto chociażby przywołać mitologiczne obrazy zazdrości zawarte w micie o Herkulesie i Dejanirze, Atenie i Arachne, przypomnieć motywy działania żony Zeusa i pojedynek Apolla z Marsjaszem [por. Parandowski, 1992]. Antropomorfizowane obrazy tego uczucia konstytuują teksty literackie różnych epok: łatwo wskazać je w dziełach Szekspira, m.in. w *Balladzie zimowej* i dramacie *Otello* [zob. Szekspir, 1978; 1985], w twórczości Juliusza Słowackiego, m.in. w *Mazepie* [zob. Słowacki, 1970] czy w powieści *Zazdrość i medycyna* Michała Choromańskiego [Choromański, 1990].

i – co ważne w świetle prowadzonych rozważań – także zazdrości, nazywają zarówno uczucia – afekty, jak i uczucia – postawy emocjonalne. Warto jeszcze dodać, że J. Puzynina [2000: 9] przywołuje podział uczuć na uczucia proste, wzruszenia i uczucia złożone (uczucia wyższe lub emocje³), według którego zazdrość obok miłości, przyjaźni czy chciwości mieści się wśród uczuć złożonych.

Zaproponowana w niniejszym szkicu rekonstrukcja obrazu zazdrości⁴, wyrastając niewątpliwie z systemu języka, w kognitywny sposób rozbudowuje dane konieczne do rozumienia samego pojęcia o aspekty redundantne, wynikające z potocznego myślenia człowieka. Jest to próba zbudowania obrazu uczucia zazdrości oparta na materiale konkretnych realizacji tekstowych, będących swobodnymi, nie ograniczonymi gatunkowo, wypowiedziami młodzieży licealnej na temat zazdrości⁵. Obraz ten z konieczności odznacza się fragmentarycznością opisu, arbitralny wybór badacza obejmuje nakreślone jedynie ogólne sposoby rozumienia samego pojęcia wraz z atrybutami zazdrości, wyznaczającymi jednocześnie bazowe kierunki konceptualizacji uczucia. Rezygnuje się tym samym z bardziej szczegółowej analizy struktury semantycznej zazdrości, obejmującej na przykład obiekt, podmiot, przyczyny, oznaki czy skutki zazdrości. Podobnie dane językowe zawarte w materiałach słownikowych pojawiają się tylko wtedy, gdy stanowią istotny komentarz obrazu rekonstruowanego na materiale wypowiedzi młodzieży licealnej.

W słownikowych definicjach zazdrość rozumiana jest po pierwsze jako „nieprzyjemne uczucie wywołane tym, że ktoś posiada jakieś wartości, że ktoś się dobrze wie dzie; żal z tego powodu”(w funkcji słowa bliskoznacznego podano zawiść), po drugie zaś jako „lęk o wierność, o uczucia osoby kochanej” [zob. PSWP, 2004, t. 49: 56-57]. Uczniowskie sposoby objaśniania znaczenia wyrazu zazdrość⁶ wpisują się w obydwie polisemiczne znaczenia, a ich językowymi wykładnikami, oprócz samego słowa *zazdrość*, najczęściej stają się róż-

³ Na temat zakresu występowania pojęć uczucia i emocje por. m.in. rozważania J. Puzyniny [2000: 12] czy A. Libury [2000: 135].

⁴ W podjętej próbie rekonstrukcji obrazu zazdrości sięga się głównie po założenia semantyki kognitywnej i językoznawstwa kulturowego. Jest to oczywiście jeden z możliwych punktów widzenia wybranego pojęcia, które można i należy ujmować także według innych metodologii i koncepcji opisu języka [zob. Jędrzejko, 2000: 59-75].

⁵ Materiał badawczy zgromadziła w 2007 roku Justyna Traczyk – uczestniczka prowadzonego przeze mnie seminarium magisterskiego, autorka napisanej pod moim kierunkiem pracy magisterskiej nt. *Zazdrość w języku i kulturze*. Stanowią go wypowiedzi pisemne uczniów klas maturalnych I Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Krzywoustego w Nakle nad Notecią. W zadaniu badawczym (polecenie brzmiało: *Napisz w dowolnej formie o zazdrości*) wzięło udział 98 uczniów w wieku osiemnastu i dziewiętnastu lat, w tym 69 kobiet i 29 mężczyzn. Mimo różnic płci autorów wypowiedzi, rekonstruowanego obrazu zazdrości nie różnicowano według wskazanego kryterium.

⁶ Fragmenty wypowiedzi uczniowskich podaję w oryginalnym kształcie językowo-stylistycznym, bez jakichkolwiek korekt ortograficznych czy interpunkcyjnych.

nicowane fleksyjnie formy czasownika: *zazdrościć* i konstrukcji analitycznej *być zazdrosnym*. Warto jednak dodać, że w potocznym rozumieniu części licealistów podstawowym znaczeniem jest to, które wynika z asocjacji z uczuciem miłości do innej osoby, np.: *Najczęściej kojarzy się ona z zazdrością damsko-męską*, gdyż mówi się nawet *nie ma miłości bez zazdrości*; *Najczęstszym chyba przypadkiem zazdrości jest zazdrość męża o żonę, żony o męża*, ogólniej rzecz ujmując *par związanych uczuciowo*. Nadrzędną kategorię znaczeniową w potocznych ujęciach definicyjnych stanowią określenia typu: *uczucie, odczucie, emocja, cecha*⁷, *zjawisko*, dla znaczenia pierwszego także *chęć posiadania*. Kontekstowym ich dookreśleniem stają się przede wszystkim słowa ujemnie wartościujące uczucie z punktu widzenia głównie wartości etycznych, witalnych, ale też hedonistycznych, np.: *uczucie negatywne, złe, niszczące, destrukcyjne, niebezpieczne, „niskie”, nieprzyjemne; jedna z najgorszych cech, jaką może posiadać człowiek; zazdrość jest też grzechem*. Rzadziej zaś pojawiają się wypowiedzi zawierające ambiwalentną bądź neutralną ocenę, którą motywuje sposób postrzegania zazdrości jako uczucia wrodzonego, nawet fizjologicznego i tym samym zgodnego z naturą ludzką, warunkującego niejako istotę człowieczeństwa, np. *cecha w pewnym stopniu negatywna i pozytywna; uczucie normalne, zjawisko naturalne, ludzkie; bez zazdrości człowiek nie mógłby żyć*. Częstszy jednak brak społecznej akceptacji uczucia zazdrości motywuje niekiedy do kreślenia jej obrazu jako uczucia obcego autorowi wypowiedzi (np.: *jest mi obca, nie dotyczy mnie*). Potoczne sposoby rozumienia zazdrości podlegają konkretyzacji przez pryzmat obserwacji otaczającej rzeczywistości oraz uczniowskich doświadczeń. W strukturze znaczeniowej zazdrości pojawiają się informacje wskazujące na podmiot uczucia (istotę żywą), którym jest człowiek, kwalifikowany jako *każdy* i *wszyscy*, bez względu na płeć, np.: *Uczucie, które odczuwa każdy człowiek, uczucie towarzyszące wszystkim ludziom na całej ziemi, mężczyznom i kobietom*. Na semantykę słowa składają się także dane temporalne i lokatywne, odnotowujące niczym nieograniczony, trwały w czasie i przestrzeni zasięg zazdrości, np.: *zjawisko istniejące od wieków, uczucie powszechnie spotykane, uczucie szeroko rozpowszechnione w świecie, uczucie, które ogarnia ludzi bardzo często*. Bezwyjątkowość, powszechność, swoiste kontinuum (por. *Zazdrość jest wszechobecna, zawsze była, jest i będzie*) współistnieje z nie mniej rzadką konkretyzacją według przynależności pokoleniowej podmiotu uczucia czy jego cech osobowościowych, np.: *Zjawisko często dostrzegane wśród młodzieży; jest ona powszechna wśród dzieci, młodzieży, a nawet starszych osób*; *Rodzi się ona u osób, które mają niską samoocenę, lokalizacji zazdrości w czasie (zwykle terażniejszość), np.: powszechne zjawisko we*

⁷ W świetle badań psychologicznych zazdrość nie jest cechą, gdyż nikt nie potrafi być stale zazdrosny. Ujmuje się ją m.in. jako stan, czyli epizodyczne doświadczenie, a nie stałą przypadłość [zob. np. Buss, 2002: 42].

współczesnym świecie; zjawisko często spotykane w dzisiejszych czasach, czy klasyfikacji ze względu na różne jej rodzaje (zazdrość w relacjach partnerskich, zazdrość prowokowana, zazdrość o charakterze majątkowym, ambicjonalnym, w rodzinie itd.), np.: zazdrość obecna jest w związku mężczyzny i kobiety, w szkole, wśród rodzeństwa i przyjaciół, w miejscu pracy; Czasami lubimy prowokować do tego by ktoś był o nas zazdrosny. Z kolei uczniowskie interpretacje przyczyn zazdrości oparte są na kategorii braku (tak w sensie materialnym, jak i mentalnym) i implikowanym przez niego wolitywnym charakterze, np.: *chęć posiadania czegoś, czego nie mamy, a co ma inna osoba; chęć posiadania pewnych cech i umiejętności, jakie posiadają inni ludzie*. Obiektem zazdrości są więc zarówno ludzie (wraz z ich cechami fizycznymi, intelektualnymi, psychicznymi), jak i różne sfery świata materialnego, które w tekstach licealistów podlegają swoistej generalizacji za pomocą rzeczownika *wszystko*, np.: *Ludzie mogą zazdrościć sobie praktycznie wszystkiego, lub konkretyzacji (człowiek, jego uczucia, cechy fizyczne, przedmioty, pozycja w hierarchii społecznej itd.)*, np.: *Zazdrościmy sobie również sympatii danego nauczyciela; Dziewczyny zazdroszą sobie wyglądu, chłopaków, powodzenia; Zazdrościmy również stanowiska pracy, dobrego komputera*; Istnieje również *zazdrość o dobra materialne i pozycję społeczną*. Potoczne uczniowskie definicje zawierają także szereg informacji na temat skutków zazdrości, obejmujących różnorodność ludzkich postaw, zachowań (także werbalnych – por. uczniowskie: *przejawiają się (...) obgadywaniem* i słownikowe: *mówić coś przez zazdrość// z zazdrości*, PSWP, 2004, t. 49: 56), działań i emocji. I choć dominują dane obejmujące skutki negatywne, naganne moralnie i społecznie, np.: (...) *ludzie robią rzeczy, których normalnie by nie zrobili, np. biją, krzyczą, czasami zabijają; (...) prowokuje też do określonych działań, jak na przykład kradzieże, bójki, oszustwa*, pojawiają się także wypowiedzi na temat pozytywnie wartościowanej motywacji do działania, np.: *Zdarza się, że motywuje i pomaga człowiekowi w osiągnięciu i realizacji postawionych sobie zamierzeń*. Typowy sposób objaśniania znaczenia stanowi nadto wpisywanie w pole leksykalno-semantyczne zazdrości wyrazów nazywających inne uczucia i stany, m.in. z grupy strachu (*uczucie lęku*), gniewu⁸ (np. *uczucie rozdrażnienia, złości*), antypatii (*nienawiść⁹, niechęć, brak życzliwości*), przykrości (*uczucie niezadowolenia, smutku*), które potwierdzają zasadniczo negatywne jej waloryzowanie. Zazdrość rozumianą jako brak czegoś objaśnia się za pomocą wyrazu *zawiść¹⁰*, który w potocznym rozumieniu uczniów wskazuje na maksymalny stopień napięcia i chorobę, np.: *Mowa tu jest między innymi o zawiści, która może zamienić życie zwykłego człowie-*

⁸ Por. rozważania na temat pola gniewu: A. Mikołajczuk, 1997: 149-171; 2000: 117-134.

⁹ Por. na ten temat: A. Libura, 2000: 135-171.

¹⁰ Słownikowa definicja zawiści brzmi następująco: „nieprzeparte uczucie niechęci, nienawiści do kogoś, z powodu braku sukcesów, powodzenia”, a w polu wyrazów bliskoznacznych podaje się połączenie wyrazowe silna zazdrość [zob. PSWP, 2004, t. 49: 42].

ka w piekło¹¹; *Zazdrość w chorobliwej odmianie* może powodować *zawiść* (...). W znaczeniu zaś zazdrości – lęku o wierność, o uczucia osoby kochanej pojawia się konstrukcja analityczna *być zaborczym*, konotująca cechy całkowitego podporządkowania sobie osoby, które tak konkretyzuje jedna z licealistek, np.: *Jestem kobietą zaborczą w związku*. Bardzo staram się, by żadna potencjalna rywalka nie zbliżyła się na odległość 1 metra do partnera, chyba że mogą być obecna przy rozmowie. Z grupy sympatii pole leksykalne zazdrości wypełnia jedynie kategoria miłości opatrzona partytywnym określeniem: *część miłości*.

Uczniowskie sposoby objaśniania znaczenia zazdrości oparte na szeregu wartościujących ją atrybutów i nakreślone ogólnie elementy składowe struktury semantycznej uczucia, obejmujące m. in. podmiot i obiekt uczucia, jego przyczyny i skutki, dane lokatywne i temporalne stanowią dobry punkt wyjścia do wyznaczenia zasadniczych kierunków konceptualizacji uczucia zazdrości. Charakterystycznym sposobem konceptualizacji zazdrości jest metaforyczne jej ujęcie jako żywej istoty (*Zazdrość to osoba/żywa istota*). W personifikowanym obrazie pojawia się delimitacyjny sygnał początku uczucia: *budzi się, rodzi się*. Znaczenia początku nie dopełnia jednak rama delimitacyjna końca. Czasownikowe określenie *nie umrze* przypisuje zazdrości ponadnaturalną zdolność do bycia nieśmiertelnym, sytuując ją w pozycji procesu, który trwa. *Zazdrość* – osoba identyfikowana jest jako towarzyszką, np. (...) *towarzyszy ludziom* o emocjonalnym podejściu do życia, dobra znajoma, np.: *Najczęściej spotykana jest zazdrość w szkole, pracy, wśród partnerów, osoba podejmująca wobec człowieka działania negatywne z punktu widzenia wartości moralnych (upokarzająca, szykanuje, szkodzi, męczy – domena bólu), zagrażająca wartości życia (Zazdrość to zabójca – zabija), rzadziej zaś osoba działająca na korzyść człowieka (pomaga)*. Językowymi wykładnikami konceptualizacji zazdrości jako osoby (*Zazdrość ma twarz*) stają się także konwencjonalne sformułowania typu *poznać prawdziwe oblicze zazdrości*, konotujące informację o częściach ciała człowieka i kodzie pozawerbalnym. Personifikowanej zazdrości przypisuje się też ludzkie cechy osobowościowe typu: *nieprzyjemna, niemila, wstrętna*. Ostatni przymiotnik wprowadzający w pole zazdrości uczucie obrzydzenia, bycia odrażającym implikuje konceptualizację zazdrości jako odpychającego monstrum, potwora¹². Kontakt zazdrości – osoby z podmiotem uczucia opiera się na zmyśle dotyku, np.: *Zazdrość jest to uczucie, które dotyka nas w momencie, gdy stwierdzamy, że jesteśmy gorsi od innych. Przedmiotowy sposób traktowania*

¹¹ Piekło, zgodnie z metaforycznym schematem *Zło to w dół*, pojawia się także w materiale przysłowiowym konstytuowanym przez słowo *zazdrość*, np.: *Gdyby nie było zazdrości nie byłoby piekła; Niecnotliwa zazdrość, chyba w niebie jej nie masz, Przez zazdrość w niebie nie być* [Krzyżanowski, 1972, t. 4: 843].

¹² Taką naturę zazdrości utrwala jej literacki obraz: *Zazdrość nie pyta o powód; bo nie o powód zazdrośna! Zazdrość po prostu zazdrości... To potwór, który się płodzi sam w sobie, i sam się lęgnie* [Szekspir, 1985: 138].

człowieka przez personifikowaną zazdrość, z wyłączeniem jego woli i rozumu, znajduje swój wyraz w metaforycznym ujęciu: Zazdrość to władca, na które prowadzą liczne określenia czasownikowe: *ogarnia, panuje, decyduje, determinuje, pozwala, nie pozwala*, związane także z metaforyką zazdrości jako substancji (*ogarnia*) i metaforą orientacyjną góra – dół, sytuującą podmiot zazdrości w dole. Władczy charakter zazdrości znajduje także swój wyraz w obrazowaniu jej w roli przewodnika (Zazdrość to przewodnik), np.: *przewodzi, można się nią kierować, doprowadza*. Aktywność podmiotu uczucia (poddanego) związana z modalnością prawdopodobieństwa lub konieczności z rzadka sytuuje go w pozycji osoby nadzorującej (*można mieć nad nią kontrolę/można ją kontrolować*) i panującej (*trzeba trzymać ją na wodzy*). Model metaforyczny władca – poddany implikuje oczywiste sytuowanie zazdrości w domenie walki, której językowymi wykładnikami stają się określenia typu: *dopada* (dodatkowo konotujące gwałtowny i niespodziewany sposób pojawienia się uczucia), *rani się nią* (także obrazowanie: Zazdrość to narzędzie/przedmiot), *walczy się z nią, próbuje się ją zwalczyć*, zazdrość *niebezpieczna, wroga* (Zazdrość to wróg), *poddaje się jej, można jej ulec* (Zazdrość to zwycięzca), *można ją stłumić* (w powiązaniu z metaforyką ognia i znaczeniem końca: Zazdrość to pokonany).

Potoczny obraz zazdrości opiera się także na kategorii przedmiotu i substancji, współistnieje tym samym z metaforą ciała człowieka jako pojemnika i może też obrazować stopień natężenia, intensywności uczucia. Model Zazdrość to przedmiot budują środki językowe nazywające zjawiska percepcji wzrokowej, np.: *dostrzec, zauważyć, zaobserwować*. Zazdrość dostępna jest jedynie zmysłowi wzroku, w zgromadzonym materiale brak zaś informacji o metaforycznym ujęciu uczucia za pomocą innych zmysłów. W potoczny obraz zazdrości wpisuje się także uczucie wstydu¹³, które z kolei motywuje do czynienia zazdrości niedostępnej zmysłowi wzroku, np.: *zazdrość ukryta*. Obraz zazdrości jako substancji, cieczy wypełniającej pojemnik (wnętrze człowieka) tworzą nadto informacje o jej wielkości, wymiarze i w rezultacie intensywności, np.: *rozlewa się, mieści się w granicach, człowiek nosi w sobie jej cząstkę, odrobina zazdrości, nadmiar zazdrości, zazdrość w odpowiedniej proporcji, zazdrość – studnia bez dna*, przy czym nadmiar substancji jest wartościowany negatywnie. Z kolei *zazdrość trująca*¹⁴, substancja więc szkodliwa dla funkcjonowania organizmu człowieka, zagrażająca jego życiu wprowadza zazdrość w kategorię choroby i śmierci¹⁵. Model Zazdrość to choroba konstituują takie jednostki językowe, jak: *choroba, depresja, chorobliwa, obsesja, bolesna*, np.: Zazdrość może przybierać formy choroby; *Nie wolno przesadzać z zazdrością, gdyż może*

¹³ Szerzej na temat językowo-kulturowego obrazu wstydu por. E. Jędrzejko [2000: 59-75].

¹⁴ Por. utrwalone w słowniku połączenie wyrazowe: *Zazdrość zatruwa czyjeś serce, życie* [PSWP, 2004, t. 49: 56].

¹⁵ Por. słownikowe potwierdzenia typu: *Skrecać się, pękać z zazdrości, Chorobliwa zazdrość, Cierpieć, szaleć z zazdrości, Umierać z zazdrości o kogoś* [PSWP, 2004, t. 49: 56].

stać się obsesją lub chorobą (...); Zazdrość jest pozytywnym zjawiskiem, lecz *chorobliwa* może prowadzić do tragedii. Wyjątkowo pojawia się też metaforyczny model Zazdrość to zdrowie, wyrażony przymiotnikiem *zdrowa* w odniesieniu do relacji w związkach uczuciowych.

Reprezentatywny repertuar środków językowych pozwala także zbudować schemat: Zazdrość to siła. Określenia (niektóre z nich wpisują się również w model Zazdrość to osoba) konotują obraz siły o szczególnym stopniu natężenia, intensywności (np.: *zazdrość mocna, silna*), zwykle niebezpiecznej dla człowieka (por. określenia *niszcząca, destrukcyjna*), rzadziej wartościowanej pozytywnie (por. *zazdrość budująca, motywująca, konstruktywna*). Atrybuty zazdrości typu: *niekontrolowana, nagła, spontaniczna* wnoszą dodatkowe informacje na temat sposobu pojawienia się uczucia bez woli i kontroli człowieka, bez racjonalnego uzasadnienia (por. też określenia *skomplikowana, niezrozumiała*), bez jakichkolwiek bodźców, uwarunkowań sytuacyjnych (por. np.: *nieodpowiednia, niewłaściwa, nieuzasadniona*). Na szczególną siłę działania zazdrości wskazują także czasowniki *oślepia, zaślepia, paraliżuje, rujnuje* konotujące negatywny wpływ zazdrości na organizm człowieka, zarówno na jego sprawność intelektualną, jak i fizyczną, ruchową. W model zazdrości – siły należy też wpisać sposób jej postrzegania jako bodźca powodującego określone reakcje, działania podmiotu uczucia, tak pozytywne, jak i negatywne, np. *wywołuje, wyzwala, powoduje, sprawia, prowokuje, popycha*.

W zgromadzonym materiale, co może być zupełnie przypadkowe, nie wystąpiły metaforyczne ujęcia zazdrości w efekcie asocjacji z konkretnymi barwami, choć język ogólny notuje połączenia typu: *zółknąć czy zielenieć z zazdrości*.

Bazę dla potocznego obrazu zazdrości stanowią niewątpliwie ujęcia utrwalone w systemie języka. Uczniowskie interpretacje znaczenia wyrazu zazdrość modyfikują jednak, rozbudowują o elementy dodatkowe definicje słownikowe, ograniczone zasadniczo do danych koniecznych do zrozumienia słowa. Tekstowe konkretyzacje, osadzone w wiedzy, doświadczeniu, hierarchii wartości młodzieży licealnej tworzą dość wyrazistą strukturę semantyczną zazdrości, opartą głównie na danych obejmujących podmiot i obiekt uczucia, jego skutki, intensywność czy informacje temporalne i lokatywne, podlegającą określonemu sposobowi wartościowania.

Z tekstów uczniowskich wyłania się ambiwalentny obraz zazdrości, wartościowanie negatywne (utrwalone także silnie w języku) dominuje jednak nad ocenami pozytywnymi. Wychowanie religijne motywuje sytuowanie zazdrości wśród siedmiu grzechów głównych. Poza tym brak właściwie postrzegania uczucia na tle szerszego kontekstu kulturowego. Główne kierunki konceptualizacji nie stanowią zasadniczo zaskoczenia. Modele bowiem metaforyczne istoty żywej, władcy, siły, choroby itd. są charakterystyczne również dla innych grup uczuć, szczególnie tych intensywnych.

Pole znaczeniowe zazdrości tworzą nierzadko inne nazwy uczuć. Godne dalszej refleksji badawczej są zwłaszcza te określenia, które w potocznym rozumieniu młodzieży traktowane są jako synonimiczne, m.in. *zawiść* czy *bycie zaborczym*.

Literatura

- Albisetti V. (2000), *Zazdrość – cecha wrodzona czy nabyta? Jak przezwyciężyć uczucia stare a wciąż nowe?* Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Buss D.M. (2002), *Zazdrość – niebezpieczna namiętność*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Choromański M. (1990), *Zazdrość i medycyna*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Data K. (2000), *W jaki sposób językoznawcy opisują emocje?*, [w:] Nowakowska-Kempna I., Dąbrowska A., Anusiewicz J. (red.), *Język a kultura*, t.14: *Uczucia w języku i tekście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 245-252.
- Gadacz T. (red.), (1996), *O zazdrości – o zawiści*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
- Grochowski M. (1990), *Pojęcie zazdrości. Próba eksplikacji semantycznej*, [w:] Acta Universitatis Nicolai Copernici, Filologia polska, z. 31, Wydawnictwo UMK, Toruń, s. 37-49.
- Jędrzejko E. (2000), *O językowych wykładnikach pojęcia WSTYD w różnych koncepcjach opisu*, [w:] Nowakowska-Kempna I., Dąbrowska A., Anusiewicz J. (red.), *Język a kultura*, t. 14: op. cit., s. 59-75.
- Kozłowski M. (1998), *Zazdrość w świecie zwierząt*, „Wiedza Powszechna”, nr 5, s. 10-11.
- Krzyżanowski J. (red.), (1972), *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Lew-Starowicz Z., Pikulski M. (1990), *Zazdrość – seks – zbrodnia*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.
- Libura A. (2000), *Analiza semantyczna wyrazów nazywających NIENAWIŚĆ i inne uczucia negatywne*, [w:] Nowakowska-Kempna I., Dąbrowska A., Anusiewicz J. (red.), *Język a kultura*, t. 14: op.cit., s. 135-151.
- Łuczarski S. (2004), *Siedem grzechów głównych*, Wydawnictwo „M”, Kraków.
- Mikołajczuk A. (1997), *Pole semantyczne 'gniewu' w polszczyźnie. Analiza leksemów: gniew, oburzenie, złość, irytacja*, [w:] Grzegorzczukowa R., Zaron Z. (red.), *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 149-171.
- Mikołajczuk A. (2000), *Problem ocen w analizie wybranych polskich nazw uczuć z klasy semantycznej GNIEWU*, [w:] Nowakowska-Kempna I.,

- Dąbrowska A., Anusiewicz J. (red.), *Język a kultura*, t. 14: op.cit., s. 117-134.
- Nowakowska-Kempna I. (1995), *Konceptualizacja uczuć w języku polskim. Prologomena*, WSP TWP, Warszawa.
- Pajdzińska A. (1990), *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*, [w:] Bartmiński J. (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 87-107.
- Parandowski J. (1992), *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Dom Książki, Kraków.
- PSWP, Zgólkowa H.(red.), (1995-2005), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań, t. 1-50.
- Puzynina J. (2000), *Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim*, [w:] Nowakowska-Kempna I., Dąbrowska A., Anusiewicz J. (red.), *Język a kultura*, t. 14: op.cit., s. 9-24
- Szekspir W. (1978), *Ballada zimowa*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Szekspir W. (1985), *Otello*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Słowacki J. (1970), *Utwory wybrane*, t. 2, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Wierzbicka A. (1971), *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Zaleski Z. (1998), *Od zawiści do zemsty: społeczna psychologia kłopotliwych emocji*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa.

Popular image of jealousy

Summary

Presented in this paper, high school students' verbal expression of the concept *jealousy* constitutes the material on the basis of which popular image of *jealousy* has based reconstructed. Seen from the perspective of teenagers, the notion of *jealousy* seems to be a modification of dictionary definitions. Textual specifications make a clear semantic structure of *jealousy* (subject and object of the feeling, consequences, intensity, localive and temporal data), which is subject to both positive and negative evaluation. Main directions in the conceptualization of *jealousy* (living beings, a ruler, power, illness, etc.) are not surprising as they are also typical of other groups of feelings of high intensity.